

Увод

Никои не става литературен преводач за една нощ, нужни са години на обучение и съзряване. Желаящият трябва да натрупва различни видове знание, да прониква в същността на нещата, да опознава различни методи и техники и да се учи да ги прилага. Развиването на нагласата да постоянства и да следва идеалите си е част от процеса на съзряване. Естествено, всяка индивидуална кариера протича по различен начин – колкото преводачи, толкова настройки и съдбини.

Пътищата, по които човек може да стане литературен преводач, са лъкашуши и разнообразни. Разнообразни са и обстоятелствата, при които преводачите научават занаята си, а също и образователните модели на литературните преводачи – особено в Европа, където преобладават стари преводни традиции, но където всяка страна има собствена образователна система.

Някои преводачи следват в общи линии официалния път и научават чужд език и превода от или на него в университета. Други научават особеностите на професията другаде. Попитайте няколко преводачи какви знания и умения изисква преводът на книга и всеки ще Ви даде различен отговор. Има един въпрос обаче, по който всички ще са на едно мнение – професията им предполага най-различни умения.

Референтна рамка с отворена структура

Какви точно умения? Те никога не са били посочвани систематично, още по-малко начините, по които могат да бъдат развивани или преподавани. Именно това си поставя за цел Референтната рамка PETRA-E за образованието и подготовката на литературните преводачи (накратко Референтната рамка PETRA-E). Тя помага както на преводачи, така и на преподаватели по превод да вникват по-добре в процеса на учене и преподаване. Референтната рамка PETRA-E улеснява преподавателите при изработването на учебните програми; от своя страна, преводачите могат да я използват, за да оценяват ерудицията си и да набелязват определени компетентности, върху които да работят, за да повишават професионализма си.

Важно е да се има предвид обаче, че Референтната рамка PETRA-E описва възможности, а не нужди. Тя не е замислена с цел да се наложи на преводачите, не се стреми към стандартизация. Може да бъде използвана за самооценка или като наръчник за университети и школи, но може да служи и за други цели, например да помага на преводачите да договорят по-добро заплащане. В действителност Референтната рамка откроява сложността на превода, което в замяна може да доведе до повишаване на статута на професията. Тя предлага отворена структура на няколко нива и съчетава в себе си различни, понякога противоположни възгледи за това как се става литературен преводач. Референтната рамка не бива да бъде употребявана като инструмент за включване или изключване.

Аналитичен модел

Референтната рамка PETRA-E предлага 1) модел, основан на компетентности, 2) траектория на образователния процес и – имплицитно – 3) критерии за оценяване за ситуации, в които компетентностите трябва да бъдат проверявани. Като модел, основан на компетентности, тя изброява компетентностите – т.е. знанията, уменията и нагласите, – които човек трябва да притежава, за да бъде литературен преводач. Като траектория на образователния процес Референтната рамка посочва стъпките и нивата, които водят до придобиването на посочените компетентности.

Референтната рамка PETRA-E включва пет нива: ниво на начинаещия, ниво на средно напредналия, ниво на младия професионалист, ниво на опитния професионалист и експерт (накратко, от ЛП1 до ЛП5). Въпреки че етапите, през които учещите се да превеждат трябва да минат, за да станат професионални литературни преводачи, могат да варират от страна в страна – както и навярно точно ниво на компетентност, изисквано на всеки от тези етапи, – ниво ЛП1 обикновено се достига при завършване на бакалавърската степен (или еквивалентна на нея). Макар че удобни курсове по чужди езици – в които се правят първите стъпки в превода – често има в гимназиите, образованието и подготовката на литературните преводачи обикновено започва с курсове по превод, включени в различни бакалавърски програми. На другия край на спектъра способността да се преподават знания и умения (наред с други неща) отговаря на нивото

на експерта ЛП5. В идеалния случай експертът в литературния превод би притежавал всички компетентности и би ги използвал оптимално, но на практика това се отнася само до някои литературни преводачи и не представлява обезателно крайна цел на всеки преводач. (А и преподавателската професия предполага дидактични умения, независимо от качествата на преводача.) На университетските програми, чрез които все повече се описват най-високите степени на компетентностите, съответстват нива ЛП1 и ЛП2. Професионализацията на литературния преводач започва по-късно; Референтната рамка отстоява възгледа, че от ЛП3 нататък литературният преводач има нужда от допълнително образование и подготовка, които обикновено се смесват с опита му на професионалното поле. Колкото по-високо е нивото, толкова по-малко са неговите дескриптори, тъй като всяко ниво включва и предхождащите го. Същевременно, преводачите могат да бъдат на различни нива за различни компетентности (ЛП5 за една компетентност, ЛП2 – за друга).

Референтната рамка е замислена като аналитичен инструмент, т.е. тя не цели да посочи една-единствена всеобхватна „компетентност в литературния превод“, а различава цяла гама компетентности. „Компетентност“ означава доказана способност да се прилагат знания и умения: всичко онова, което един литературен преводач може да прави. Това предполага не само знания и умения¹; нагласата също играе съществена роля. Компетентността е, следователно, съчетание от знания, умения и нагласа. В това отношение Референтната рамка PETRA-E е отворена за промени: в случай

на нужда нови компетентности могат да бъдат добавяни към вече съществуващите. Преносната компетентност неизбежно заема централно място в референтната рамка, но въпросът дали една компетентност е основна или допълнителна зависи от институционалната среда, в която тя се прилага, и от конкретните изисквания към литературния преводач.

Дескрипторите служат, за да определят компетентностите на различни нива. Те обобщават всичко, което литературният преводач трябва да знае и (да може да) прави на конкретно ниво. Колкото по-специфични са дескрипторите, толкова по-лесно се прилагат на практика. Броят дескриптори е съведен до минимум с оглед и на евентуалното оценяване на компетентности. Референтната рамка PETRA-E различава осем компетентности, които заедно формират цялостната компетентност на литературния преводач.

¹ Срвн. BDS EN 15038: 2006.

PETRA-E РЕФЕРЕНТНА РАМКА PETRA-E

ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ПОДГОТОВКАТА НА ЛИТЕРАТУРНИТЕ ПРЕВОДАЧИ

Различни пътища

Пейзажът на образованието по литературен превод в Европа се променя непрекъснато. Появяват се множество нови начинания както в академичната, така и в неакадемичната среда: курсове, работилници, летни школи, семинари, бакалавърски и магистърски програми по литературен превод. Няма съмнения, че това ще доведе по-добре обучени, подготвени и образовани преводачи в бъдеще. Референтната рамка PETRA-E има за цел да улесни преминаването на традиционните граници между академично и неакадемично, между теория и практика. Абстрактно погледнато, компетентностите, които трябва да бъдат придобити, са едни и същи за всички преводачи в Европа; начините, по които биват придобивани обаче са, по природа и по традиция, различни.

Ако кариерата на литературния преводач може да се опише с една дума, тя би била „непредвидима“. Малцина преводачи започват да превеждат още докато са в езиковата гимназия. Някои откриват влечението (и таланта) си много по-късно и търсят подходящи курсове. За частие в днешно време има все по-богата гама от възможности. Разбира се, аналитичен модел като референтната рамка PETRA-E не може да отпаде дължимото на индивидуалните кариери на литературните преводачи, но може да предложи обзор, полезен както за преводачи, така и за ръководители на учебни програми. Референтната рамка не е замислена като монолитен, приложен към всичко модел, но въпреки това тя се опитва да представи разнообразието, съществуващо понастоящем в полето на литера-

турния превод. Референтната рамка позволява на различни участници в образователния процес да я отнасят към себе си.

Ето примери за възможни сценарии на различни нива: ЛП2 е литературен преводач в началото на кариерата си, който току-що е завършил висшето си образование; той има бакалавърска степен по филология, завършил е магистратура по литературен превод и прави планове как да започне да превежда професионално; ЛП3 не е тръгнала по академичен път (тя е може би билингвист, започнала да се занимава с литературен превод „по случайност“), но вече има публикувани преводи и иска да продължи да се развива професионално (вероятно е участник в лятно училище или преводаческа работилница в неакадемична институция); ЛП4 е опитен преводач, който е станал преподавател по превод и планира следващ курс, но същевременно обмисля как собствените му компетентности да достигнат ниво ЛП5.

Цели на Референтната рамка

В настоящата си версия Референтната рамка PETRA-E се основава на анкета, проведена от Холандско-фламандския център за експертиза по литературен превод. Тя е резултат и от поредица обсъждания на срещи по проекта PETRA-E, по време на които беше постоянно подобрявана. Гъвкавостта на Референтната рамка намира отражение във факта, че някои компетентности могат да бъдат приемани като възможности, не като изисквания.

Литературният преводач не се нуждае непременно от всички компетентности. Същевременно, в дадена ситуация, при специално поръчение някои компетентности могат да се окажат по-нужни от други. Референтната рамка не прави разлика между основни и допълнителни компетентности. В крайна сметка всички компетентности са по избор, докато индивидуалният преводач, някоя образователна институция или политическо тяло не реши да превърне избора в правило. Референтната рамка не цели стандартизация; напротив, тя иска да повдигне дискусия за качествата на литературните преводачи, като опише компетентностите им в аналитичен модел.

Референтната рамка PETRA-E си поставя няколко задачи, а основните ѝ целеви групи са литературните преводачи и образователните институции, предлагащи програми по литературен превод. За учащите се Референтната рамка е замислена като дидактичен инструмент, с който да определят нивото си и да планират нататъшното си обучение; Референтната рамка им помага да откриват пропуски в знанията си и да решават какво да предприемат, за да ги запълнят. Професионалните преводачи могат да използват Референтната рамка, за да установят какъв тип литературен преводач искат да бъдат: по-практически ориентиран преводач; по-разсъдъчен тип преводач, който е готовност би преподавал знанията си; преводач, който разсъждава писмено за професията си; и т.н. Образователните институции могат да използват Референтната рамка като инструмент за определяне на нивото на програмите, които те предлагат, но също и за съставяне на учебни планове – във връзка със съдържанието на курсовете, разпределянето на

компетентностите в образователния процес и т.н., – независимо дали става въпрос за краткосрочни или дългосрочни образователни програми. Макар да не е изработена като политическо средство, Референтната рамка дава възможност да се правят сравнения между програмите на различни образователни институции в Европа.

Перспективи

Референтната рамка PETRA-E ще бъде преведена на различни европейски езици и публикувана на хартия и на сайта на PETRA-E. Сайтът ще съдържа и допълнителни материали: модели, справочни данни, примерни курсове, тестове и т.н. Цялостното разработване на сайта може да бъде задача на следващ проект. Референтната рамка ще набира експертиза в областта на образованието и подготовката на литературните преводачи и ще работи за повишаването ѝ. В това отношение тя винаги ще бъде незавършена творба и ще отправя покана за обсъждане към всички, свързани с професионалното развитие, образованието и подготовката на литературните преводачи.

Ако Референтната рамка успее да увеличи сътрудничеството между различни европейски образователни институции, тя ще подсили мрежата на образованието и подготовката в областта на литературния превод и в резултат ще допринесе, в рамките на възможностите си, за процъфтяването на преводната култура в Европа.

Авторски права

© 2016–2017 Мрежа PETRA-E
www.petra-education.eu)
Съдържанието на този документ е под закрилата на международните закони за авторско право и интелектуална собственост. За контакти: petra-e@taalunie.org

РЕФЕРЕНТНА РАМКА РЕТРА-Е ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ПОДГОТОВКАТА НА ЛИТЕРАТУРНИТЕ ПРЕВОДАЧИ

Нива (5)

Компетентности (8)

1. Преносна компетентност

<p>Преносната компетентност включва знанията, уменията и нагласата, необходими за превода на текстове на целевия език на определено ниво. Тя обхваща способността за идентифициране на проблеми, свързани с разбиране на текст и създаване на текст, способността за решаване на тези проблеми и способността за обосноваване на крайния резултат.</p>	разбиране на изходния текст	може да разбира изходен текст	може да разбира литературен изходен текст	може да разбира в детайли литературен изходен текст			
	идентифициране на проблеми на превода	може да идентифицира проблеми на превода	може да идентифицира проблеми на литературния превод	може да предлага няколко решения на проблеми на литературния превод			
	познания за стратегии за превод	знае няколко стратегии за превод	разбира импликациите на стратегиите за превод				
	прилагане на стратегии за превод		може да прилага адекватно стратегии за превод	може да прилага стратегии за превод с определена цел			
	създаване на текстове на целевия език	може да създава текстове на целевия език	може да създава литературни текстове на целевия език	може да създава литературни текстове на целевия език съобразно издателски стандарти			
	обосноваване на превода		може да обосновава отделни избори и решения		може да обосновава собствения си превод като кохерентно цяло		
подход към превода		може да различава подходи при превод		може да опише собствения си подход при превод	може да приложи даден подход при превод	може да разсъждава върху подхода си в предговор или коментар към превод	
литературна креативност				развива способност да намира решения и да прави избори откъд изучените процедури и методи	може да намира решения и да прави избори откъд изучените процедури и методи	оптимална креативност	

2. Езикова компетентност

<p>Езиковата компетентност се отнася до владенето на изходния език и на целевия език в драматическо, стилистично и праватмическо отношение, особено в областта на четенето и писането.</p>	владене на изходния език	OEEP B2 за четене	OEEP C1 за четене				
	владене на целевия език	OEEP C1 за четене и писане	OEEP C2 за четене и писане				
	владене на езика на литературата	може да разпознава (безезиите на) езика на литературата	може да възпроизвежда литературни стилове	може да използва подходящ литературен стил		владее свободно различни литературни стилове	
	владене на езиковите разновидности (диалект, социолект и др.)	може да разпознава езиковите разновидности	може да възпроизвежда езикови разновидности	може да използва подходяща езикова разновидност			

3. Текстова компетентност

<p>Текстовата компетентност се отнася до познанията за литературни жанрове и стилове и до способността за прилагане на тези познания в анализа на текстове на изходния език и създаването на текстове на целевия език.</p>	умения за анализ на текст	може да анализира текстове на изходния език	може да анализира литературни текстове на изходния език	може да анализира литературни текстове на изходния език от гледна точка на превода			
	познания за литературните жанрове	познава жанровата традиция на целевата литературна среда	познава жанровата традиция на изходната литературна среда	може да работи със специфични жанрове и видове текстове		специализира в поне един специфичен жанр	
	познания за стилистичните особености на изходния текст		може да разпознава стилистичните особености на изходния текст	разбира импликациите на различни стилистични особености			
	прилагане на литературни техники		може да отговаря творчески на специфични предизвикателства	може да възпроизвежда литературни техники	може да възпроизвежда сложни литературни техники		
	създаване на целеви текстове със стилистични особености		може да създава целеви текст в определен стил	може да предлага творчески решения на стилистични предизвикателства	може да създава целеви текстове в различни стилове		
	редакторски умения		може да поправя собствените си текстове	може да поправя собствените си текстове съобразно издателски стандарти	може да поправя собствените си текстове съобразно издателски стандарти		

4. Евристична компетентност

<p>Евристичната компетентност включва способността да се издирва езикова и тематична информация, необходима за превода; способността да се развият стратегии за използване на (цифтални) справочници; способността да се работи с текстова критика и да се сравняват различни издания на един и същи текст.</p>	търсене на справочни материали	може да намира справочни материали	може да намира специфични справочни материали				
	използване на дигитални инструменти	запознат е с различни дигитални инструменти	може да използва различни дигитални инструменти				
	използване на справочни материали	може да използва дигитални стратегии за търсене	може да използва дигитални стратегии за търсене с оглед на превода				
	документиране на изходни текстове		може да използва справочни материали	може да използва справочни материали с оглед на превода			
	сравняване на различни издания на един и същи текст		може да прави разлика между различни издания на един и същи текст	може да използва различни издания на един и същи текст с оглед на превода			
	работа с критически апарат		може да работи с критически апарат				

5. Литературно-културна компетентност

<p>Литературно-културната компетентност е способността да се прилагат знания за изходната и целевата литературна и културна среда в литературния превод, тя включва и умениято да се борави с културни различия, както и умениято да се разграничават литературни обичая и школи, периоди и стилове.</p>	положение на изходния текст	може да положи изходния текст в изходната културна среда	има общи знания за литературната традиция в изходната култура	познава добре литературната традиция на изходната култура			
	положение на целевия текст		развива способност да полага целеви текст в литературната система на целевата култура	може да положи собствения си превод в целевата култура	познава традицията на литературния превод в целевата култура	допринася за традицията на литературния превод в целевата култура	
	подход към културно-специфичните елементи	може да разпознава културно-специфични елементи	може да разпознава културно-специфични елементи от гледна точка на превода	може да предава адекватно културно-специфични елементи			
	интеркултурни умения	забелязва различията между изходна и целева култура		може да предава адекватно различията между изходната и целевата култура			
	интертекстуални умения		разпознава интертекстуални препратки	може да предава адекватно интертекстуални препратки			

6. Професионална компетентност

<p>Професионалната компетентност е способността на преводача да се ориентира в работната си среда и да изразява адекватна нагаса, съобразена с тази среда.</p>	информираност за професионални организации			запознат е с професионалните организации в работното си поле			
	ориентация в издателския свят		ориентиран е най-общо в издателския свят	познава издатели на литературни преводи	познава издателските каталози	може да пише вътрешни рецензии за издателства	
	информираност за просямите за субсидии на литература		запознат е с просямите за субсидии на литература	може да кандидатства за субсидия за свой превод	може да кандидатства за субсидия за свой превод	може редовно да кандидатства за субсидии за свои преводи	
	запознатост с финансовите, етичните и правните аспекти		запознат е най-общо с финансовите и етичните аспекти на професията	запознат е с финансовите, етичните и правните аспекти на професията			
	познания за съвременните подходи към превода	ориентира се в литературната критика на изходната култура	познава модели и традиции в критиката на превода в целевата култура	ориентира се в актуалните дебати около превода		участва в актуалните дебати около превода	
	умения за работа в професионална мрежа		може да установява професионални контакти	може да изразява професионална мрежа и да се възползва от преимуществата ѝ		има своя професионална мрежа	
	дидактични умения			има основни дидактични умения		има добре развити дидактични умения	може да преподава на преподаватели
	продължаващо образование			взема опрешнени курсове			
	предприемачески умения		може да спазва крайни срокове	има предприемачески умения		може да бде културен мениджър	
	професионални умения			може да организира собствената си работа		получава поръчки за превод и пише паратекстове	

7. Оценъчна компетентност

<p>Оценъчната компетентност е способността да се оценяват преводи, компетентността на преводачите и преводния процес.</p>	оценъчни умения		може да оценява приблизително качеството на чужди преводи	може да оценява качеството на чужди преводи		може да оценява преводи систематично	може да аргументира избори, направени в превод
	избор на начин на оценяване			запознат е с различни начини на оценяване		може да избира подходящ начин на оценяване	може да прилага подходящ начин на оценяване
	сравняване на преводи	може да открива разлики между преводи	може да тълкува разлики между преводи на един и същи текст	може да оценява разлики между преводи		може да практикува критика на превода	
	оценяване на компетентността на преводачите			развива способност да оценява компетентността на преводачите		може да определя нивото на преводачите	може да преподава знанията си
	саморефлексия			може да преценява собствената си компетентност в областта на литературния превод			преценява оптимално своята компетентност в областта на литературния превод

8. Изследвателска компетентност

<p>Изследвателската компетентност е способността да се провежда методическо изследване в полза на практиката на превода .</p>	методология на изследването		може да използва изследвателски методи				
	познания за техниките на превода		може да разпознава различни техники на превода				
	познания за теориите на превода		запознат е с различни теории на превода				
	академични умения		може да анализира преводи на академично ниво	започва да се включва в дебата около превода			
	познания за школи в областта на превода		запознат е с различни школи в областта на превода			прави високи приноси в дебата около превода	прави оригинални приноси в дебата около превода